L'EPITHETE DANS LA LYRIQUE SYMBOLISTE ROUMAINE

Carmen NICOLESCU
Colegiul Naţional I.C. Brătianu, Piteşti

***Résumé**: On peut apprécier que, bien que la lyrique symboliste soit, en général, l'expression d'un universe sombre, caractérisé par un lyrisme négatif accentué, il y a quand même un équilibre bien calculé en ce qui concerne l'emploi des épithètes. C'est pourquoi l'épithète une valeur expressive pertinente pour désigner l'univers spécifique en représentant à la fois une marque stylistique indubitable.*

***Mots-clés :** équilibre, lyrisme négatif, symbolisme*

Simbolismul, mişcare literar-artistică de anvergură europeană, cu reverberaţii în diferite domenii ale vieţii cultural-artistice de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, înseamnă, în primul rând, o atitudine ce încearcă să depăşească complexul unor tipare existente în epocă. Acest curent literar, manifestat prin excelenţă în lirică, având acumulată experienţa romantismului de la negarea căruia pleacă, îşi propune o reînnoire a esteticii şi a mijloacelor de expresie. Preocuparea majoră se îndreaptă asupra stilului, a figurilor imaginaţiei, a plasticităţii limbajului, prin folosirea unei recuzite stilistice specifice, care să deosebească scriitura proprie de operele literare existente până în acel moment. Cunoscând o dezvoltare sincronă în aproape toate ţările unde au existat scriitori care să îşi manifeste interesul pentru această mişcare, simbolismul a avut privilegiul să îşi propage estetica şi ideile novatoare în acelaşi timp, să îşi popularizeze operele simultan, prin citirea lor în cenacluri şi cafenele boeme (care făceau parte în mod necesar din această nouă atitudine), şi prin publicarea lor în revistele literare în vogă ale momentului. Toate acestea au condus la transformări semnificative în limbaj şi în ceea ce presupunea concepţia despre exprimarea lirică din epocă.

Simbolismul românesc înseamnă, în limbajul de specialitate, o atitudine literară care exprimă senzaţii deosebite (v. D. Micu), stranii şi un aer morbid, maladiv, evocate prin muzicalitate melancolic-deprimantă, tonalitate languroasă, reprezentări aluzive, imagini neclare, imprecise, reverie incertă, în genere o anumită «atmosferă», a cărei specificitate este redată, în mare parte, şi de epitet. Operele scriitorilor români nu reprezintă doar un moment în evoluţia literaturii noastre; ele constituie, prin unitatea lor în diversitate, o imagine cuprinzătoare a ceea ce a însemnat simbolismul în evoluţia literaturii române, însumând o întreagă etapă de reaşezare a mijloacelor de expresie şi depăşirea complexului eminescian, care a generat în epocă un epigonism fără precedent şi a dat amploare curentelor tradiţionaliste. Modernitatea simbolismului românesc va deschide drumul marilor opere de înaltă expresie artistică ale unor poeţi ce au devenit deja momente de reper ale valorilor perene din literatura română: T. Arghezi, L. Blaga, I. Barbu. Acestora, critica şi istoria literară îi asociază pe G. Bacovia şi pe I. Minulescu, scriitori care pornesc din simbolism şi îl depăşesc prin originalitatea abordării esteticii acestui curent.

Conform lui T. Vianu, autorul „unei opere literare obţine, prin epitetele sale, relieful obiectelor pe care doreşte să le evoce în fantezia cititorului şi, prin alegerea unora anumite din câte ar fi fost posibile, exprimă care anume din trăsăturile realităţii a

BDD-A5514 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:10 UTC)

vorbit mai puternic închipuirii şi sensibilităţii lui. Studiul epitetelor folosite de un scriitor este deci una din căile cele mai indicate pentru cunoaşterea lui”[1].

Peisajul liricii studiate se distinge printr-o tendinţă de repetare obsesivă a unor clişee ce dau impresia de monotonie când sunt întrebuinţate epitete ca: **dulce, trist, alb, negru, blând, pal/palid**. Unitatea şi corespondenţa mijloacelor stilistice cu temele şi motivele liricii simboliste: *spleen*, nevroză, decepţie, însingurare se reflectă şi la nivelul epitetului. Acest trop, având un rol deosebit în procesul plăsmuirii imaginilor, se încadrează de cele mai multe ori în sintagme cu valoare metaforică, personificatoare, alegorică, hiperbolică şi contribuie la construcţia unor simboluri specifice. Epitetul poate interfera şi cu alte figuri de stil (v. *epitetul - trop: metaforic, antitetic, hiperbolic, personificator*), dobândind astfel o valoare sporită prin raritatea, prin ineditul şi prin contrastul lui cu termenul asociat. El relevă mai intens o însuşire, prin repetarea şi prin stereotipia lui în opera reprezentanţilor aceluiaşi curent literar şi contribuie la construirea unui univers stilistic specific. În lirica simbolistă, frecvenţa şi noutatea asocierilor unui anumit epitet conferă acestuia forţa expresivă sporind emoţia estetică şi contribuind la conturarea unui univers liric de o anumită factură şi originalitate. Se ştie faptul că „arta poetică lasă libere o serie de posibilităţi combinatorii, ce permit generarea unor texte unicat, chiar dacă acestea sunt încadrabile, datorită *constantelor* artei poetice, într-o clasă comună”[2]. Acum este folosit intens epitetul sinestezic, cel care trimite, prin semnificaţia lui alături de elementul determinat, la asocieri din diferite zone ale senzorialului (vizual, gustativ, olfactiv, tactil). Epitetul cromatic, parte şi el din cel sinestezic, ocupă un loc destul de însemnat pe scala frecvenţei şi este specific liricii simboliste. Epitetul ornant se înscrie, în general, în linia tradiţională a poeziei romantice (**dulce, trist**), dar sunt şi anumite epitete care conturează universul simbolist (**greu, pustiu**), conferindu-i nota originală şi specifică, în consonanţă cu orientarea generală a curentului. Sfera lexicală a epitetului se înscrie în vocabularul termenilor care denumesc viaţa senzorial-afectivă, fiziologică şi spirituală, valenţa lor expresivă negativă fiind preponderentă: **trist, dulce, amar, nebun, mort, viu, tânăr, bătrân, pustiu, gol, obosit, singur/solitar, funebru, funerar, fatal, satanic, înalt, mare/enorm/imens/nemărginit, mic, blând, sfânt, ud, moale, larg,** sau al termenilor cromatici: **alb, negru, roşu, galben, verde, violet, gri, cenuşiu, vânăt, de sânge, de plumb, de aur/auriu, de argint/argintiu, de opal, de smarald, de onix.** Lirica simbolistă românească se caracterizează prin predominanţa adjectivelor ale căror conotaţii negative sunt adesea accentuate de cele de culoare, în scopul de a construi o imagine care să fie cât mai sugestivă cu privire la transmiterea intenţiilor estetice ale autorului.

În textele investigate amănunţit, se observă că, în cea mai mare parte a operei lor, poeţii folosesc un anume tip de epitete stereotipe simboliste, deoarece ocurenţa lor în text este repetată. Astfel, nu se poate să nu fie semnalate epitete ca **trist, fatal, alb, negru, blond,** uneori **plumb**, **de argint/argintiu, de aur/aurit, roşu/de sânge,** alteori, **singur/solitar, pustiu, vechi, larg, mare/imens/enorm, sfânt, gol, adânc**, **încet, greu, veşnic/etern**, ce alcătuiesc un întreg univers. Poetul simbolist manifestă o atitudine protestatară faţă de mediul social şi cultural, găsind refugiul într-o stare profund solitară,

[1] T. Vianu, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, cap. *Epitetul eminescian,* p. 144.
[2] Mariana Neţ, *Figură şi artă poetică*, în SCL XL, nr. 6, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1989, p. 532.

BDD-A5514 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:10 UTC)

simțindu-se condamnat să trăiască într-o societate ostilă şi filistină, pentru care valorile autentice sunt doar cele de ordin material.

Se pot enumera şi câteva dintre temele acestei lirici, cărora le corespund anumite epitete, ce îi definesc universul:

- *cultivarea solitudinii* discrete, tacit-apăsătoare, asumată şi acceptată, cu speranța că posteritatea va avea discernământ şi o va înțelege (**singur, solitar, pustiu, greu, ultim**);
- *reveria sau rătăcirea imaginară,* acele călătorii imaginare spre ținuturi puțin explorate, îndepărtate, necunoscute (Extremul Orient, Sudul însorit, Levantul exotic, Nordul îndepărtat: **mare, enorm, nemărginit, imens, larg, îndepărtat, departe, lung, înalt, mistic, fantastic, magic, fin**);
- *cultivarea enigmaticului* şi a ceea ce se cheamă *intimism*, adică lumea interioară care este o cu totul altă realitate, a misterului, prin sondarea subconştientului în stare de halucinație şi vis (**ideal, pur, sfânt, adânc**);
- *nevroza, morbidul, lugubrul* sunt teme care îi apasă pe simbolişti; ei au nevoie să vadă, să resimtă imperfecțiunile realității, de unde să îşi dorească, cu mai multă ardoare, evadarea (**obosit, trist, jalnic, amar, lugubru, nebun, groaznic, îngrozitor, satanic, fatal, funebru, funerar, îndoliat/de doliu**);
- *natura.* Ca lumea reală să fie şi mai potrivnică, *peisajele* sunt *autumnale* (ploioase, cețoase, cu păsări care nu prevestesc decât răul, în acest sens *corbul* fiind pasărea emblematică a liricii simboliste, iar *negrul* culoarea specifică) sau *geroase*, friguroase, cu zăpadă impură şi natură moartă, fără posibilitatea de revenire la viață, fără speranță. Atunci când ar trebui să fie frumoase (v. *primăvara* la Bacovia), anotimpurile produc **nervi**, exasperează, culorile sunt prea tari, prea vii şi prea pline de viață pentru poetul secătuit de boală şi copleşit de plictiseală, de neputința înțelegerii unui climat natural şi social ostil (**putred, veşted, cenuşiu, negru, de plumb, mort/moartă, ud, moale, violet, vânăt, albastru, cald, rece**);
- *oraşul,* temă preferată a simbolişti lor este fie mare, cu aglomerări insuportabile, cu mizerie şi mult cenuşiu, decădere morală şi promiscuitate, fie mic, târg provincial, trist, melancolic, lipsit de perspectivă, anihilant, unde poetul se simte cuprins de acea nelinişte nedefinită, de *spleen*-ul care îl torturează, dar fără să îl distrugă, fiind un proces ce ucide lent şi, mai ales, psihic (**straniu, bizar, neînțeles, pal/palid/cadaveric, mare, mic, uitat, cenuşiu**);
- *temele sociale* sunt prezente în lirica simbolistă pentru a evidenția inadaptabilitatea, revolta antifilistină, inaderența la principiile unei societăți ale cărei valori sunt nu doar în decădere, ci inacceptabile pentru poetul care nu se regăseşte în nici un fel în ele. De aici şi o revoltă surdă împotriva prozaismului existențial, a realității înconjurătoare, fără viitor şi fără speranță pentru cel care aspiră la cunoaşterea Absolutului. Acum se afirmă *conştiința vidului* şi a derutei interioare, întrucât poetul nu se mai poate regăsi în interiorul eului său şi este **damnat, blestemat,** chiar **izolat/singur/solitar/neînțeles/bizar** în societate şi în intimitatea sa, deoarece nu mai găseşte forța de a se mobiliza şi de a lupta.

Epitetul, figură de stil definitorie cu privire la raportul *formația scriitorului – orizontul său lingvistic, literar şi cultural*, reflectă, în aceeaşi măsură, modul în care creatorul de imagini artistice percepe realitatea înconjurătoare, iar, supunându-l unei estetici *a priori*, el poate să contureze valențele sensibilității şi originalității poetului. Sursele acestei figuri de stil sunt multiple şi subiective, autorul alegând, dintr-o bogată recuzită, cum este cea a liricii simboliste, acele epitete care se potrivesc mai bine intențiilor sale artistice. De aceea, unii poeți simbolişti, ca I.M. Raşcu, N. Davidescu, D. Iacobescu, B. Nemțeanu, Al. T. Stamatiad, Al. Obedenaru, M. Demetriade, sunt

BDD-A5514 © 2007 Universitatea din Pitești
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:10 UTC)

receptaţi ca scriitori cu o tendinţă vizibilă spre macabru şi morbid, epitetele prezente în poeziile lor construind o atare imagine. La alţi poeţi, cum ar fi Macedonski (în *Rondeluri*) sau I. Minulescu, E. Farago, Claudia Millian-Minulescu, E. Ştefănescu-Est, acest trop construieşte un univers intim, suav, cu un uşor sentiment de tristeţe, fără a fi, totuşi, profundă, nevrotică, ci o trăire mai degrabă exterioară, melancolică. Din analiza consacrată epitetului, rezultă faptul că poezia simbolistă începe cu exemplele mai mult sau mai puţin tematice pe care le oferă Macedonski, poetul a cărui înclinaţie romantică persistă, continuă cu toţi membrii cenaclului *Literatorul*, unde e mai mult macabru şi morbid, iar imaginile sunt cultivate cu aceeaşi consecvenţă: M. Demetriade, Al. Obedenaru, I. C. Săvescu, C. Pavelescu, D. Karnabatt, Tr. Demetrescu, Gh. Orleanu, Al. T. Stamatiad, C. Cantilli, Al Petroff. Alţi poeţi rămân doar mari admiratori ai autorului *Florilor sacre* şi publică poezie simbolistă: H. Furtună şi I. Pillat, E. Ştefănescu-Est. Se caută apoi o altă latură, aceea a urâtului citadin şi a vieţii solitare în marile aglomeraţii urbane, unde sensibilitatea artistică trece prin filtrul unei formaţii intelectuale de excepţie, în grupul de la *Viaţa nouă*: Ov. Densusianu, Al Gherghel, E. Speranţia, M. Cruceanu, N. Davidescu, N. Budurescu, V. Paraschivescu, C. T. Stoika, I.M. Raşcu, Al. Colorian, B. Fundoianu, B. Nemţeanu. Mai sunt câţiva poeţi care, chiar dacă au colaborat sau nu la cele două cenacluri, au scris poezie simbolistă: D. Iacobescu, B. Solacolu, M. Romanescu, E. Farago, iar alţii care au scris în mod firesc, publicând în reviste ca *Viaţa românească, Sămănătorul* şi *Contemporanul*: M. Săulescu, Gh. Orleanu, D. Anghel, D. Botez, A. Călugăru, E. Isac. Unii sunt apariţii meteorice: G. Donna, A. Moşoiu, Al. Viţianu, I. Minulescu, Claudia Millian-Minulescu, G. Bacovia, care au publicat poezie simbolistă în diverse reviste, fără legătură, de cele mai multe ori, cu mişcarea literară. Dintre simbolişti, se disting câţiva poeţi care, prin abordarea originală şi prin însuşirea profundă a esteticii specifice curentului, au reuşit să creeze opere de o remarcabilă valoare şi cu un acut sentiment al tristeţii organice: Şt. Petică, D. Anghel, I. C. Săvescu, Tr. Demetrescu, I. Pillat, I. M. Raşcu, M. Săulescu, B. Fundoianu şi G. Bacovia, la care sentimentul de apăsare sufletească devine o stare generalizată de *spleen*, de disperare. În schimb, la E. Farago, E. Ştefănescu-Est şi I. Minulescu tristeţea, artificială uneori, declamativă de cele mai multe ori, este transmisă lectorului într-o armonie cromatică degajată, completată de o muzicalitate ritmică proprie.

Astfel, se poate aprecia că, deşi lirica simbolistă, în ansamblul ei, este expresia unui univers sumbru, caracterizat printr-un accentuat lirism negativ, există totuşi un echilibru bine calculat în privinţa folosirii epitetelor. Poeţii simbolişti au avut întotdeauna conştiinţa reflexului produs de operele lor în imaginaţia receptorului de literatură şi au căutat să îşi exprime sentimentele, chiar şi negative, în spiritul lirismului şi al temelor simboliste, fără a exagera însă. Nivelul ridicat de frecvenţă al epitetului sinestezic, cu accentuarea laturii cromatice, contribuie la o reaşezare a valorilor estetice şi expresive ale imaginii poetice, oferind noi deschideri şi noi oportunităţi viitoarei lirici. Toate acestea converg spre concluzia justificată, conform căreia, epitetul în lirica simbolistă are valoarea expresivă cea mai pertinentă în conturarea universului specific şi reprezintă o marcă stilistică indubitabilă.

BDD-A5514 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:10 UTC)

Bibliografie

Fontanier, Pierre, *Figurile limbajului,* în româneşte de Antonia Constantinescu, Bucureşti, Editura Univers, 1977, p. 44-339.
Genette, Gérard, *Figuri,* selecţie, traducere şi prefaţă de Angela Ion, Irina Mavrodin, Bucureşti, Editura Univers, 1978.
Marsais, Du, *Despre tropi (...),* traducere, studiu introductiv şi aparat critic de Maria Carpov, Bucureşti, Editura Univers, 1977.
Morier, Henri, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique,* Paris, P.U.F., 1961.
Neţ, Mariana, *Figură şi artă poetică*, în SCL XL, nr. 6, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1989.
Vianu, Tudor, *Studii de stilistică,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968

BDD-A5514 © 2007 Universitatea din Piteşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:57:10 UTC)